

Mākslinieki kā jaunu telpu ražotāji

Mans intereses objekts šajā referātā būs tā Dānijas mākslas pasaules daļa, kurā iekļaujas mākslinieki un mākslas projekti, kas darbojas dažādos sociālajos kontekstos gan lokālā nozīmē, gan dažos gadījumos arī valsts un globālā mērogā. Tā ir vienlaikus neskaidra un ātri augoša joma. Piemēram minēšu dažus dāņu māksliniekus, kas pēdējos gados daļu laika pavadījuši, strādājot ārpus tradicionālajām mākslas institūcijām, un praktiskajā darbā eksperimentējot pārbauda četras ar mūsdienu pasauli saistītas centrālās idejas: demokrātiju, dialogu, manifestāciju, un dažādību/ atšķirību. Lai varētu šo tēmu aplūkot perspektīvā, gribētu stādīt priekšā dāņu mākslinieci Kirstenu Difūru (*Kirsten Dufour*), kas ir kvalificēta skulptore un strādā jau kopš sešdesmitajiem gadiem, un sniegt dažus piemērus no viņas un viņas vīra Finna Tibo Andersena (*Finn Thybo Andersen*) mākslas prakses no tā laika līdz mūsdienām. Abi mākslinieki vienlīdz efektīvi strādājuši gan tradicionālās mākslas pasaulē, gan "globālajā ciematā" ārpus tās.

Politiski un sociāli tendēta māksla

Pēdējo piecu gadu laikā politiski un sociāli tendēta māksla jau atkal ir dienaskārtībā.

Pēdējoreiz tas tā bija sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados. Tolaik jauni dumpinieki rietumu pasaulē iededza liesmas un apjomā un spēkā pieauga aktivistu antiautoritārisma kustības. Mākslā mēs šai laikā redzam situacionistus un *Fluxus* kustību, kur liela nozīme ir tieši darbībai. Jozefs Boiss attīstīja teoriju par sociālo skulptūru un dialogu kā mākslinieka instrumentu. Arī tagad daudzi jauni mākslinieki un daži sešdesmito gadu mākslinieki atmetuši tradicionālākus izteiksmes veidus un dodas uz priekšu, veidodami dialogu ar apkārtējo sabiedrību. Pasakot pavisam īsi: "Es esmu pasaulē. Ko es tās labā varu darīt?" Daudzas šādas mākslinieciskās iniciatīvas parādās no sabiedrības zemākajiem slāņiem, un to idejas atšķiras no jautājuma, kurš iezīmēja laika periodu no 80. gadu vidus līdz 90. gadu sākumam un kuru savukārt īsi varētu izteikt tā: "Es esmu pasaulē, ko es izūtu?"

Mākslinieku loma

Mākslinieks un imigrants

Mākslinieks Jenss Hānings (*Jens Haaning*) pēdējā *Documenta* izstādē publiskajā telpā izstādīja darbu — spuldziņu apmaiņu starp kādu Kaseles ielu un kādu ielu

Ziemeļvjetnamā. Šis projekts izgaismoja faktu, ka 80 000 vjetnamiešu bēgļu pēc atkalapvienošanās tika aizsūtīti atpakaļ uz Vjetnamu. Par mākslinieka lomu viņam ir sakāms, lūk, kas:

"Mākslinieks ir zināmā mērā margināla persona un ar to līdzinās citiem margināļiem, piemēram, imigrantiem, bet lielā atšķirība ir tāda, ka sabiedrībai mākslinieka darbs pretstatā imigranta darbam ir kā medijs: tam, ko vēlas teikt mākslinieks savos darbos vai vārdos, tiek pievērsta liela nozīme, bet reti kad dievbijīgu musulmani lūdz izteikties par mūsu sabiedrību."

Mākslinieks kā sociāls tulks

FOS, alias Tomass Poulsens (*Thomas Poulsen*), kopā ar Kenetu A. Balfeldu (*Kenneth A. Balfeldt*), realizēja projektu, kura ietvaros abi mākslinieki strādāja ar Kopenhāgenas bezpajumtnieku patversmes *Mændenes Hjem* superintendentu un iemītniekiem, lai radītu "jaunu" patversmi. Par šo projektu viņš teicis:

"Māksla tradicionāli eksistē pati par sevi, bet šajā kontekstā tai bija jārada cilvēkiem vērtību sistēma. Un jārada bija arī vairākas telpas, kurās daudziem un atšķirīgiem cilvēkiem darboties un justies kā mājās. Tādēļ to var saukt par vērtību sistēmu — ticību citādam skatam uz dzīvi. Ja iestādes cilvēkus neņem vērā, mēs nekad nekur netiksim".

Pirms dažiem gadiem abi mākslinieki radīja nakšņošanas vietu vai atveseļošanās galeriju atkarīgajiem narkomāniem vecā patversmē *Vesterbro*, kas atrodas Kopenhāgenas apkaimē. Tā ir vide, kas bija piesaistījusi daudzus Kopenhāgenas narkotiku lietotājus jau kopš 60. gadiem. Atveseļošanās galerijas ideja bija radīt pieklājīgus un ērtus apstākļus narkomāniem, lai piedāvātu viņiem drošu atveseļošanās vietu.

Piemēri mākslinieciskām organizācijas formām — alternatīvo telpu radīšana

Ir bijušas neskaitāmas iniciatīvas, un daudz ir arī organizacionālo ideju. Ir mākslinieki, kas organizējuši kaut ko līdzīgu korporācijām. Studija ir aizstāta ar biroju jeb tikšanās vietu. Grupas nosaukumos un grupas objektu aprakstos un projektos lietota vienota korporatīvā terminoloģija. Daudzi no šiem projektiem ir īslaicīgi, tomēr citi sastāv no noturīgākām struktūrām. Tādi ir *Superflex* (www.superflex.dk) dāņu mākslinieku grupējumi, kas eksistē jau astoņus gadus.

Jaunās zināšanas

Kopenhāgenas Brīvo universitāti (www.copenhagenfreeuniversity.dk) dibināja Jākobs Jākobsens (*Jakob Jakobsen*) un Henriete Heise (*Henriette Heise*) 2001.

gadā. Kopenhāģenas Brīvās universitātes ABC starp citu ir rakstīts: "Pašinstitutija (*Self-institution*). Brīvās universitātes modelis ir tas, ko mēs paņēmām un pārstrādājām, un tas balstās uz tiešu un nemediētu zināšanu apmaiņu starp cilvēkiem kā sociālo pārmaiņu mehānismu. Mēs ceram, ka jūs tā vietā, lai sapņotu par Kopenhāģenas Brīvo universitāti vai Londonas antiuniversitāti, vai Brīvo universitāti Ņujorkā, vai spontāno Universitāti, iesiet tur, kur dzīvojat, un radīsiet paši savu universitāti, izmantojot savas zināšanas un savus tīklus."

Jaunā ekonomika — mākslasnauda

Starptautiskā Mākslasnaudas banka (www.artmoney.org) ir piemērs tam, kā radīt alternatīvās sistēmas noteiktas sistēmas ietvaros. Tas ir projekts, kur vairāki simti dāņu un cittautu mākslinieku radījuši tīklu, kas varētu attīstīties par sabiedrību sabiedrībā. Naudas vietā mākslinieks rada mākslasnaudu, ko var apmainīt pret citiem mākslas darbiem, precēm un pakalpojumiem. "Banka" nepārtraukti strādā pie tā, lai tās uzņēmēju, un citu pakalpojumu ņēmēju loks, kas pieņem maksājumus mākslasnaudā, paplašinātos. Ekstrēmā gadījumā šis projekts palīdzētu radīt alternatīvu monetāro sistēmu. Banku izveidojuši mākslinieki Larss Krēmers (*Lars Kræmmer*) un Flemings Vinsents (*Flemming Vincent*).

Kirstena Difūra un Finns Tibo Andersens

Māksliniece Kirstena Difūra Dānijas mākslas dzīvē aktīvi piedalās kopš 60.gadiem. Viņa ir piedalījusies sieviešu radīto mākslas darbu izstādē Šarlotenburgas izstāžu zālē 1974./75. g. Pēc tam viņa un mākslinieks Finns Tibo Andersens pameta pilsētu un devās uz komūnu laukos, kur starp citu arī vāca naudu pretošanās kustībām Āfrikā. Pamfletā "*TTA Løgstør 1975–1988*" kur viņi apraksta savas aktivitātes, ir arī neliela nodaļa, kas saucas "Kāda tolaik bija situācija?"

"Prom no pilsētas ar tās iespējām un izolācijā no sev tuvām būtnēm, ar ko dalīties idejās, nokļuvuši pavisam citādā sociālajā struktūrā, mēs dabūjām meklēt jaunas iespējas. Tas bija nepieciešams ne tikai, lai uzturētu savu dzīvi, bet arī, lai turpinātu pētījumus par iespējām attīstīt sabiedrību. Tieši tas ir pamatā darbam mākslas jomā, kreativitātei. Tas nozīmē, bez smagas ikdienas ietekmes no kultūras centra puses parādījās vakuums, kur varēja rasties jaunas idejas."

Es gribētu veltīt īpašu uzmanību šiem diviem māksliniekiem, jo viņi pēdējos 30 gadus ir spējuši būt mākslinieciski un politiski konsekventi, kā arī spējuši attīstīt šo konsekvenci laika gaitā. 1970. gadā Kirstena Difūra un Finns Tibo Andersens pameta Mākslas

akadēmiju, kur Finns Tibo Andersens skaitījās viens no eksperimentālās grupas *Cannon Club* līdzdibinātājiem. Studenti sacēlās un saskaņā ar laika garu pieprasīja nodaļu bez profesoriem, ko uz īsu laiku arī dabūja. Tas bija laiks *Fluxus* lielās ietekmes laiks — *Cannon Club* bija klubs, kur tika eksperimentēts ar kino, un tā biedri par šo laiku rakstīja, ka tolaik ir "atklājuši" dogmu (rokas kameras ieraksts bez īpaši sarežģītas montāžas). *Cannon Club* pierādīja sevi ar lieliem kopprojektiem: "Dārzs" (1969/70) un "7 sieviešu tēli" (1970.gada aprīlī). Dārzs nebija izstāde, bet projekts, kurā mākslinieki veco ļaužu pansionātā izveidoja dārzu. Šis dārzs pastāv vēl šodien, un tas bija pirmais projekts, kurā grupa aicināja skatītājus piedalīties idejā un tās attīstībā.

1970.gada aprīlī Kirstena Difūra piedalījās izstādes "7 sieviešu tēli" radīšanā — tā bija pirmā tikai sieviešu radīto mākslas darbu izstāde pasaulē! Izstādes tēmas bija Prostitūta, Trauku mazgātāja, Kosmētikas kabinets, Kāzu kūka, Aizstāvēšanās, Frenci un Nometne. Tā kā neviena no tradicionālajām mākslas iestādēm izstādi nevēlējās, tā notika Mākslas akadēmijas izstāžu telpās Rodskaldernā (*Rådskælderen*). Septiņi tablo aprakstīja sieviešu izolēto un apspiesto situāciju sabiedrībā — izstāde atklāja, kā radīt jaunus kontekstus sieviešu sociālajam tēlam. Izstāde manifestējās divos dažādos virzienos, no kuriem viens bija sievietes apspiestības atspoguļojums un cīņa pret to. Vēlāk tas bija viens no centrālajiem elementiem Dānijas sieviešu atbrīvošanās kustībā, atklājot ģimenes pagrimumu, jaunus dzīves veidus, eksperimentus ar komūnām. Otrs virziens bija solidaritāte ar sievietēm citās pasaules daļās.

Ceļojums uz Oslo 1970. gada maijā

Māksliniece Kirstena Difūra Dānijas mākslas dzīvē aktīvi piedalās kopš 60.gadiem. Viņa ir piedalījusies sieviešu radīto mākslas darbu izstādē Šarlotenburgas izstāžu zālē 1974./75. g. Pēc tam viņa un mākslinieks Finns Tibo Andersens pameta pilsētu un devās uz komūnu laukos, kur starp citu arī vāca naudu pretošanās kustībām Āfrikā. Pamfletā "*TTA Løgstør 1975 — 1988*" kur viņi apraksta savas aktivitātes, ir arī neliela nodaļa, kas saucas: "Kāda tolaik bija situācija?"

"Prom no pilsētas ar tās iespējām un izolācijā no sev tuvām būtnēm, ar ko dalīties idejās, nokļuvuši pavisam citādā sociālajā struktūrā, mēs dabūjām meklēt jaunas iespējas. Tas bija nepieciešams ne tikai, lai uzturētu savu dzīvi, bet arī, lai turpinātu pētījumus par iespējām attīstīt sabiedrību. Tieši tas ir pamatā darbam mākslas jomā, kreativitātei. Tas nozīmē, bez smagas ikdienas ietekmes no kultūras centra puses parādījās vakuums, kur varēja rasties jaunas idejas".

Es gribētu veltīt īpašu uzmanību šiem diviem māksliniekiem, jo viņi pēdējos 30 gadus ir spējuši būt mākslinieciski un politiski konsekventi, kā arī spējuši attīstīt šo konsekvenci laika gaitā. 1970.gadā Kirstena Difūra un Finns Tibo Andersens pameta Mākslas akadēmiju, kur Finns Tibo Andersens skaitījās viens no eksperimentālās grupas *Cannon Club* līdzdibinātājiem. Studenti sacēlās un saskaņā ar laika garu pieprasīja nodaļu bez profesoriem, ko uz īsu laiku arī dabūja. Tas bija laiks *Fluxus* lielās ietekmes laiks — *Cannon Club* bija klubs, kur tika eksperimentēts ar kino, un tā biedri par šo laiku rakstīja, ka tolaik ir "atklājuši" dogmu (rokas kameras ieraksts bez īpaši sarežģītas montāžas). *Cannon Club* pierādīja sevi ar lieliem kopprojektiem: "Dārzs" (1969/70) un "7 sieviešu tēli" (1970.gada aprīlī). Dārzs nebija izstāde, bet projekts, kurā mākslinieki veco ļaužu pansionātā izveidoja dārzu. Šis dārzs pastāv vēl šodien un tas bija pirmais projekts, kurā grupa aicināja skatītājus piedalīties idejā un tās attīstībā.

1970.gada aprīlī Kirsten Difūra piedalījās izstādes "7 sieviešu tēli" radīšanā — tā bija pirmā tikai sieviešu radītu mākslas darbu izstāde pasaulē! Izstādes tēmas bija Prostitūta, Trauku Mazgātāja, Kosmētikas Kabinets, Kāzu Kūka, Aizstāvēšanās, Frenči un Nometne. Tā kā neviena no tradicionālajām mākslas iestādēm izstādi nevēlējās, tā notika Mākslas akadēmijas izstāžu telpās Rodskaldernā (Rådskælderren). Septiņi tablo aprakstīja sieviešu izolēto un apspiesto situāciju sabiedrībā — izstāde atklāja, kā radīt jaunus kontekstus sieviešu sociālajam tēlam. Izstāde manifestējās divos dažādos virzienos, no kuriem viens bija sievietes apspiestības atspoguļojums un cīņa pret to. Vēlāk tas bija viens no centrālajiem elementiem Dānijas sieviešu atbrīvošanās kustībā, atklājot ģimenes pagrimumu, jaunus dzīves veidus, eksperimentus ar komūnām. Otrs virziens bija solidaritāte ar sievietēm citās pasaules daļās.

Årnerebro mākslas un kultūras birojs (*Ydre Nørrebro Kunstbureau* (YNKB))

Årnerebro mākslas un kultūras birojs ir mākslas un kultūras aģentūra kādā no Kopenhāgenas rajoniem, kurā pārsvarā dzīvo bēgļi un imigranti.

YNKB tika dibināts 2001. gadā, un saistībā ar to viņi uzmeta šādu manifestu:

Årnerebro mākslas un kultūras biroja manifesta uzmetums — vietēja iniciatīva (tas ir par laiku un mūsu pēdējo iespēju).

Lai neiespējamo darītu iespējamu — nenožīmīgo nožīmīgu — nožīmīgo nenožīmīgu.

Lai strādātu jomā, ko varētu dēvēt par mūsu publisko dzīvi, ar devīzi: "Es gribu būt."

Lai strādātu ar starpcilvēku sakariem lokālajā līmenī un radītu uzticēšanos un draudzību visu paaudžu un grupu vidū un starp tām.

Lai atbalstītu izteiksmes brīvību, mūsu konstitucionalās, demokrātiskās tiesības ar mērķi nodrošināt (mākslas un) kultūras attīstību.

Lai pabalstītu kultūras organizācijas un indivīdus visā, par ko vien viņi vēlas izteikties publiski, runājot ar cilvēkiem visapkārt.

Lai attīstītu tīklu starp šādām grupām, kas rada viedokli un indivīdus.

Lai piedalītos starptautiskajā diskursā ar vietējām grupām, satiekoties personīgi un saistošos pasākumos visur pasaulē.

Šobrīd YNKB ir organizācijas "5 miljonu miera gājiens" (*5millionpeacemarch*) galvenā mītne. Tā ir organizācija vietējo iedzīvotāju cīņai par mākslinieka vietu vietējā vidē. Kirstena Difūra kā viena no trīs kuratoriem nule beigusi darbu pie lielā projekta *Minorityreport* (www.minorityreport.dk). Finns Tibo Andersens ir vecākais pasniedzējs Kopenhāgenas Mākslas akadēmijā un piedalās daudzās YNKB aktivitātēs. Viņu pamatprojektu vislabāk var raksturot kā cīņu par vienlīdzību visiem to dažādībā.

Patlaban YNKB strādā, lai mobilizētu Dānijas un Zviedrijas dienviddaļas māksliniekus piedalīties pasaules mēroga miera gājienu, kas notiks Izraēlā un Palestīnā 2005. gada jūnijā. Mērķis ir stimulēt miera iniciatīvu starp Izraēlu un Palestīnu. Gājienam ir arī cits nosaukums — "Runāsim, kamēr ejam". 5 miljonu miera gājienu manifestācija (www.5millionpeacemarch.org) — piebiedrojies!

Nobeigums

Demokrātija ir organisms, ko pastāvīgi vajag apgādāt ar skābekli — to vajag stiprināt un pārbaudīt. Viena no lielākajām kļūdām, ko mēs šodien — ar "mēs" es domāju rietumu pasauli un īpaši jau ASV — pieļaujam, ir uzskatīt, ka pasaulē eksistē tikai viens demokrātijas veids. Šī demokrātija tiek ieviesta visur pasaulē Dieva un humānisma vārdā — pietiek palūkoties, kas tagad notiek Irākā! Demokrātiskās brīvības — un to vidū arī runas

brīvība — ir kaut kas, kas mums jāaizsargā. Demokrātija ir dzīvs organisms, un, lai saglabātu tam dzīvību un uzlabotu to, lai darītu to pēc iespējas demokrātiskāku, tas jāizaicina un jāizpēta. Ikdienā apkārt esošajās demokrātijās tiek pieņemts milzums nedemokrātisku lēmumu. Par ikdienišķu parādību kļuvis arī, ka mediji un mākslas muzeji utt. tiek spiesti apgalvot, ka tiem ir vislielākā iespējamā auditorija. Tas, kas šodien bija jauns, rīt jau ir aizmirsts.

Demokrātijas priekšnoteikums ir dialogs. Dialogs ir jāpārbauda. Atkal un atkal visiem būtu jāmēģina veidot un radīt dialoga telpu. Ja dialogs nesanāk, jāmēģina atkāpties vēl un vēlreiz. Tad varbūt jāatkāpjas, lai veidotu jaunas dialoga telpas. Vai arī varbūt jāpievērš uzmanība kādam viedoklim, lai tas tiktu uztverts, demonstrējot un uzsverot to ar dažādu pasākumu palīdzību, izmantojot neierastus līdzekļus, piemēram, radot tīklu un apmainoties ar pieredzi un domām, lai tādā veidā nonāktu pie lēmējorganizācijām vai pie auditorijas. Bet tai pašā laikā mēs redzam, kā gandrīz visu esošo normu kritiku un pretošanos tām patērētājsabiedrība

absorbē un pakļauj izklaides industrijai. Muzeji un galerijas šobrīd pārstāv pēdējo salīņu, kas cīnās pret "dienas kārtību", — lielākā mākslas daļa galu galā ir izklaides industrijas sastāvdaļa.

Ir mākslinieki, kas sabiedrības attīstības centrā atrodas kā mikro, tā makro līmenī. Manis minētajām mākslas iniciatīvām raksturīgi, ka to intereses objekts ir balss došana arī tiem, kuri atrodas pašā sociālās hierarhijas apakšgalā: imigrantiem un bēgļiem, bezpajumtniekiem, narkomāniem u.tml. Raksturīga arī kritiska attieksme pret kapitāla intervenci kā lielā, tā mazā mērogā.

Literatūra

TTA-Løgstør 1975–1988

N.E.W.S — International Exhibition under the Tachanka Principle. The Baltic biennial of contemporary art Szczecin-Riga-Visby-1999–2000 p. 22–24

Mare Articum issue 2(11) 2002

Mare Articum special issue 2(13) 2003